

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 356.35 355.401 355.486 (477.64)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Коломoeць Т.О., д.ю.н., професор, заслужений юрист України,
Жуков М.С., студент

*Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
t_deputy@ukr.net, nikita_zhukov@ukr.net*

У статті досліджується питання забезпечення національної безпеки України. Розглядається проблема проведення розвідувальної діяльності як складовий елемент забезпечення життєво захищених інтересів людини, громадянина, суспільства й держави. Аналізуються схожі риси воєнно-політичної ситуації, в якій існувала Запорозька Січ і в якій наразі опинилися окремі області України, з метою подолання несприятливих факторів та ефективного забезпечення національної безпеки України. Висуваються пропозиції щодо вдосконалення розвідувальної діяльності України шляхом запозичення розробок і позитивного досвіду функціонування воєнно-політичної організації Запорозька Січ в умовах гібридної війни.

Ключові слова: національна безпека, забезпечення національної безпеки, розвідувальна діяльність, розвідувальні органи, гібридна війна, воєнно-політична організація Запорозької Січі.

ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ ПУТЕМ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ РАЗВЕДОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ ЗАПОРОЖСКОЙ СЕЧИ

Коломoeц Т.А., Жуков М.С.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
t_deputy@ukr.net, nikita_zhukov@ukr.net*

В статье исследуется вопрос обеспечения национальной безопасности Украины. Рассматривается проблема проведения разведывательной деятельности как составной элемент обеспечения жизненно защищенных интересов человека, гражданина, общества и государства. Анализируются схожие черты воєнно-политической ситуации, в которой была Запорожская Сечь и в которой сейчас оказались отдельные области Украины, с целью преодоления неблагоприятных факторов и эффективного обеспечения национальной безопасности Украины. Выдвигаются предложения по совершенствованию разведывательной деятельности Украины путем заимствования разработок и положительного опыта функционирования воєнно-политической организации Запорожской Сечи в условиях гибридной войны.

Ключевые слова: национальная безопасность, обеспечение национальной безопасности, разведывательная деятельность, разведывательные органы, гибридная война, воєнно-политическая организация Запорожской Сечи.

PECULIARITIES OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE, BY INTELLIGENCE ACTIVITIES: EXPERIENCE BY ZAPOROZHYE'S SICH

Kolomoets T.A., Zhukov M.S.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
t_deputy@ukr.net, nikita_zhukov@ukr.net*

In the article the main issue is ensuring of the national security of Ukraine. The second main issue was intelligence activities, as an integral element in ensuring the vital interests of the personal and state protection. In the articke was analyzed the similarities of the military-political situation in which there was

the Zaporizhzhya Sich, and in which specific regions of Ukraine were now, in order to overcome negative factors and effective national security of Ukraine. Put forward proposals to improve the intelligence activities of Ukraine, by borrowing developments and good practice operation of military-political organization of Zaporizhzhya Sich in a hybrid war.

The aim is to clarify the national security system, through intelligence service, during the existence of the Sich, the purpose of borrowing and further application in the present conditions, the condition for the effective implementation of protection of vital interests of man, society and state.

The aim of the study is due to the need to address the following objectives:

- Definition and basic features of national security significance to the existence of a strong, independent, democratic state;
- Determine the regulation issues of national security, through intelligence, analyze the existing legal framework on this issue;
- Consider Sich intelligence activities, as a means of national security;
- To identify ways to improve the current system of national security through intelligence.

The one of the elements of national security and overcoming the adverse factors that emerged in Ukraine is functioning intelligence agencies, whose effectiveness depends on their continuous improvement. It was proved that the most successful and accurate model that takes into account the existing situation of Ukraine is just a model of intelligence Sich. It should be noted that the proposed changes and improvements into account the current political conditions, germination military hybrid conditions present and the time of the Sich, and thus be able to take steps to overcome the heavy military and political situation prevailing in some regions of Ukraine and marked a hybrid war.

Key words: national security, intelligence activities, intelligence services, hybrid warfare, military-political organization of Zaporizhzhya Sich.

Питання забезпечення національної безпеки мало завжди пріоритетне значення. На думку багатьох науковців, зокрема Томаса Гоббса, без забезпечення стану захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави неможливе існування держави як такої, оскільки лише підтримання на належному рівні національної безпеки надає можливість розвиватися державі [1].

Відповідно до Стратегії національної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015, одним із засобів забезпечення національної безпеки є ефективна діяльність розвідувальних органів [2].

Окрім цього, до основних завдань розвідувальних органів України належать такі: здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України; вжиття заходів щодо протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України [3].

Однак сьогодні Україна опинилася у вкрай важкій ситуації, зіткнувшись із так званою гібридною війною, та виявилися не готовою до неї.

Насамперед це зумовлено тим, що відносинам забезпечення національної безпеки шляхом проведення розвідувальної діяльності притаманна динамічність. А отже, з огляду на специфіку цих відносин їх необхідно постійно вдосконалювати задля ефективного забезпечення національної безпеки.

Актуальність проблеми підкреслює велика кількість наукових праць, присвячених проблемам забезпечення національної безпеки, серед них праці таких учених, як В.А. Ліпкан, В.П. Горбулін, Г.О. Пономаренко, З.Д. Чуйко, І.М. Петрів, М.І. Панов, О.Г. Данільян, Ю.Є. Максименко, А.Б. Качинський, В.Д. Гончаренко, В.Я. Настюк та ін.

Метою роботи є з'ясування системи забезпечення національної безпеки шляхом здійснення розвідувальної діяльності в часи існування Запорозької Січі, з метою її запозичення та подальшого застосування в сучасних умовах задля ефективної реалізації стану захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави.

Метою дослідження зумовлено необхідність вирішення таких завдань:

- визначити поняття й основних ознак, значення національної безпеки для існування міцної, незалежної, демократичної держави;
- визначити регламентацію питання забезпечення національної безпеки шляхом проведення розвідувальної діяльності, проаналізувати чинну нормативно-правову базу із цього питання;
- розглянути розвідувальну діяльність Запорозької Січі як засіб забезпечення національної безпеки;
- визначити шляхи вдосконалення сучасної системи забезпечення національної безпеки шляхом проведення розвідувальної діяльності.

Аналізуючи історичний матеріал і сучасні умови ведення розвідувальної діяльності, ми дійшли висновку, що найбільш вдалим історичним досвідом для вдосконалення розвідувальної діяльності, як наслідок, і вдосконалення системи забезпечення національної безпеки є воєнно-політична організація Запорозької Січі. Зумовлено це передусім тим, що збройні напади на козаків не мали ознак повномасштабних бойових заходів, а здебільшого суміщали ознаки так званої гібридної війни, а саме: поєднання класичних прийомів ведення війни та використання нерегулярних збройних сил.

Варто зазначити, що, незважаючи на складність ведення війни в таких умовах, козаки вміло пристосувалися й винайшли свою унікальну модель відбиття нападів ворожих сил, спираючись при цьому передусім на розвідувальні органи.

Сама унікальність складалася з двох елементів, а саме: проста, проте чітко вибудована система органів із розмежуванням повноважень між ними, а також застосування того чи іншого органу залежно від умов і обставин, у яких необхідно було здобути розвідувальну інформацію. Саме взаємозв'язок цих двох елементів і зумовив ефективність розвідувальної діяльності Запорозької Січі, як наслідок, забезпечив воєнну та політичну безпеку тогочасної військової-політичної організації.

Система розвідувальних органів Запорозької Січі мала ознаки чіткого розмежування компетенції між суб'єктами й такий вигляд:

- розвідувальний загін (далі – РЗ). Призначався для здобування розвідувальних відомостей на напрямках дій головних сил під час здійснення походу. РЗ створювався кількістю до 100 осіб і діяв на відстані від 6 до 15 км попереду основних сил;
- розвідувальний роз'їзд (далі – РР). Призначався для ведення розвідки на кордонах запорозьких земель і під час походу. Під час походу роз'їзди висилались від головних сил або діяли від РЗ на відстані до 6 км. Склад роз'їзду – від 5 до 10 осіб;
- роз'їзні козаки (РК). Призначались для безпосереднього огляду місцевості й окремих об'єктів. Висилались від РР й діяли на відстані до 1 км. Склад – від 1 до 3 осіб;
- бекети (спостережні пости). Розташовувались уздовж південного кордону Запорожжя та призначались для ведення спостереження, своєчасного виявлення військ противника й оповіщення свого командування та місцевого населення. Склад бекету – 2-3 особи [4];
- спецпідрозділ пластунів. Вони здійснювали розвідувально-диверсійну діяльність у тилу противника й на маршрутах висунання його основних сил [5, с. 55-71].

Окрім цього, варто зазначити, що плануванням розвідувальної діяльності займалися військовий писар, військовий осавул і військовий товмач. Разом вони фактично становили колегіальний орган, який займався плануванням розвідувальної діяльності.

Сьогодні, відповідно до Закону України «Про розвідувальні органи України» [6], суб'єкти розвідувальної діяльності є цілком автономними.

Так, існує Служба зовнішньої розвідки, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган Державної прикордонної служби. При цьому не існує єдиного органу, який би здійснював саме планування розвідувальної діяльності держави, направленої на забезпечення національної безпеки. Існують окремі спільні операції, проте як такого органу-координатора розвідувальної діяльності в сучасній Україні не існує.

Тому пропонується перейняти позитивний досвід Запорозької Січі та створити спеціальний уповноважений орган, який буде здійснювати саме планування розвідувальної діяльності, з метою координації дій суб'єктів розвідувальної діяльності й більш ефективного забезпечення національної безпеки України. Найбільш прийнятним, на нашу думку, буде входження до цього органу Голови Служби зовнішньої розвідки України, Голови розвідувального органу Міністерства оборони України та Голови розвідувального органу Державної прикордонної служби України. Підпорядковуватися відповідний орган із планування й координації розвідувальної діяльності буде Президентові України.

Особливу увагу під час удосконалення діяльності розвідувальних органів України потрібно приділити саме системі відбору та подальшої підготовки кадрового складу.

Більшість підготовки козаків відбувалася в січових школах, які існували при церквах, зокрема при церкві святої Покрови, де козаки здобували навички з письма, вчилися грамоти. Однак потрапивши в юному віці на Січ і пройшовши початковий відбір, майбутні козаки-розвідники опановували спеціальні методики підготовки для здійснення розвідувальної діяльності [7].

Варто зазначити, що як такої обов'язкової муштри не було й козаки-розвідники тренувалися у формі ігор, зокрема однією з розповсюджених вправ було пірнання за люлькою [8, с. 80-81]. Переймання відповідних методик у сучасні системи підготовки працівників розвідувальних органів змогло б підвищити їхню ефективність і дієвість, оскільки відповідали б реальним життєвим обставинам.

Ураховуючи дієвість і ефективність розвідувальних органів Запорозької Січі, пропонуємо перейняти відповідну систему підготовки майбутніх розвідників і створити військово-розвідувальні ліцеї. Наразі в Україні існують ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою, проте спеціалізованих воєнно-розвідувальних ліцеїв немає. Відповідні освітні заклади значно полегшили б систему підготовки майбутніх розвідників і покращили б ефективність діяльності розвідувальних органів. Насамперед це зумовлюється тим, що молоде покоління більш сприйнятне до навчання, на нього значно простіше чинити психологічний вплив, окрім цього, у його свідомості відсутня так звана трудова деформація.

Окрім цього, аналізуючи питання відбору та підготовки співробітників розвідувальних органів, можна дійти висновку, що це є два взаємопов'язані елементи однієї системи, оскільки правильний відбір майбутніх працівників розвідувальних органів полегшує подальшу підготовку співробітників, робить її більш прийнятною, як наслідок, підвищує рівень ефективності діяльності розвідувальних органів України.

А отже, на сучасному етапі розвитку розвідувальних органів України було б доцільно розробити норми, які б регламентували питання вимог, що висуваються до кандидатів на посади в розвідувальних органах. Відповідні вимоги змогли б підвищити рівень професійності й установити чіткі межі добору працівників розвідувальних органів, зокрема підрозділів агентурної розвідки. Так, убачається необхідним унести зміни до статті 16 Закону України «Про розвідувальні органи України» шляхом доповнення її вимогами, що висуваються до співробітників розвідувальних органів підрозділів агентурної розвідки, а саме: громадянин України, у віці, не молодшому за 25 років, який вільно володіє іноземною мовою, має повну вищу юридичну, технічну, економічну, біологічну освіту або повну вищу освіту з іншої галузі знань, необхідну для виконання розвідувальної діяльності. Відповідний

вік і наявність вищої спеціальної освіти було взято у зв'язку з урахуванням міжнародної практики відбору співробітників розвідувальних органів міжнародних країн.

Окрім цього, враховуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що одним із елементів забезпечення національної безпеки та подолання несприятливих факторів, що склалися в Україні, є саме функціонування розвідувальних органів, ефективність яких залежить від їх постійного вдосконалення. Було обґрунтовано, що найбільш вдалою й точною моделлю, яка б урахувала наявне положення України, є саме модель розвідувальної діяльності Запорозької Січі. Варто зазначити, що запропоновані зміни та вдосконалення враховують сучасні політичні умови, схожість воєнно-гібридних умов сьогодення й часів існування Запорозької Січі, а отже, зможуть зробити кроки для подолання важкої воєнно-політично ситуації, яка склалася в окремих областях України та ознаменувалася гібридною війною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна безпека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayi
2. Про затвердження Стратегії національної безпеки України: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 13. – Ст. 50.
3. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від від 01.12.2005 року № 3160-IV // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 8. – Ст. 231.
4. Розвідка Запорозької Січі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gur.mil.gov.ua/content/retro1.html>
5. Каляндрук Т. Таємниці бойових мистецтв України / Т. Каляндрук. – Львів: Піраміда, 2007. – 303 с.
6. Про розвідувальні органи України: Закон України від від 22.03.2001 року № 2331-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 19. – Ст. 94.
7. Виховання козаків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kozak.org.ua/>
8. Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібник. – Вид. 4-те / М.В. Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.

REFERENCES

1. “National security of Ukraine”, available at: http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayini
2. “Pro zatverdzhennia Stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy”: Decree of President of Ukraine from 26 may 2015 year № 287/2015, *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy*, 2015, no. 13, art.50.
3. “Pro Sluzhbu zovnishnoi rozvidky Ukrainy”: The law of Ukraine from 01.12.2005 year № 3160-IV, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2006, no 8, art.231.
4. “Intelegence service of Zaporizhya Sich”, available at: <http://gur.mil.gov.ua/content/retro1.html>
5. Kaliandruk T., (2007), *Taiemnytsi boiovykh mystetstv Ukrainy* [Secrets of martial arts of Ukraine], Piramida, Lviv, Ukraine.
6. “Pro rozvidualni orhany Ukrainy”: The law of Ukraine from 22.03.2001 year № 2331-III, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2001, no. 19, art. 94.
7. “Kosak’s educational system”, available at: <http://kozak.org.ua/>

8. Levkivskiy, M.V. (2011) *Istoriia pedahohiky: navch.-metod. posibnyk* [History of Education], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

УДК 34 92 (477)

ПЕРШИЙ БІЙ ТАЄМНОЇ ВІЙНИ

Бернадський Б.В., к.і.н., доцент

*Університет економіки і права «КРОК», вул. Лагерна, 30-32, м. Київ, Україна
Bogdan_71@ukr.net*

У статті проаналізовано початок протиборства австро-угорських і російських спецслужб у контексті періодизації історії держави і права. Розглядається вплив заходів, проведених жандармами в Україні, на розвиток чинної нормативної бази Російської імперії.

Ключові слова: розвідка, контррозвідка, жандарми, державна таємниця, кримінальне право.

ПЕРВЫЙ БОЙ ТАЙНОЙ ВОЙНЫ

Бернадский Б.В.

*Университет экономики и права «КРОК», ул. Лагерная, 30-32, г. Київ, Украина
Bogdan_71@ukr.net*

В статье анализируется начало противостояния австро-венгерских и русских спецслужб в контексте периодизации истории государства и права. Рассматривается влияние мероприятий, проведенных жандармами в Украине, на развитие действующей в Российской империи нормативной базы.

Ключевые слова: разведка, контрразведка, жандармы, государственная тайна, криминальное право.

THE FIRST FIGHT OF A SECRET WAR

Bernadskyi B.V.

*University of Economics and Law «KROK», str. Lagerna, 30-32, Kyiv, Ukraine
Bogdan_71@ukr.net*

At the turn of the XIX-XX centuries there were drastic geopolitical changes in the world, which result in formation of modern intelligence and counter-intelligence systems, their strategy and tactics. New realities stipulate turn of friendly and then neutral Austro-Russian relations into openly hostility. In the first place it reflected in the sphere of a “secret war”.

Shape of the future confrontation, which was in the period of I World War, starts to appear at the end of 80s of the XIX century. Intelligence activity of Austria-Hungary caused a great counter-intelligence operation, conducted by Russian gendarmes in 1892. Except counter-intelligence tasks, the fight against Austrian intelligence was used as a cause for destruction of oppositional to the government circles of the national directions; Poland, first at all.

At the stage of preliminary investigation a close collaboration between Austria-Hungary and German intelligences was determined, and intelligence tasks, which arrestees were assigned to do, evidenced about this countries’ approaching to armed confrontation.

At that time, during this process the essential gaps in criminal legislation became obvious. Thus, all it has long-lasting effects. First at all, the struggle against the national liberation movements has got also a counter-intelligence connotation that perceptibly affects development of the Ukrainian national liberation movement already in XX century.

Occasionally or not, in 1892 the activity of Interdepartmental Commission on Improvement of Military Legislation was stopped. As the result the Act of the Protection of National Security Information (1982) was adopted and amendments to Penal Code were inserted. A counter-intelligence constituent became more important in gendarmes’ work. Policy Department aimed a gendarmerie at keeping “foreigners living in our South-Western and Western remote area and in the extremely strategic territory under